

Lysias *Mot Theomnestos*

Innledning

Dette er en athensk rettstale. En viss Theomnestos står tiltalt for injurier: Ifølge taleren, som ikke presenterer seg ved navn, har Theomnestos kalt ham fadermorder. Man tror at Lysias er talens forfatter; den er overlevert som nr. 10 i hans korpus, og som den første av i alt to taler mot Theomnestos. Ut fra talens §4 kan man slutte at den ble holdt omkring 384 f.Kr.

Talen har bakgrunn i følgende hendelser: En tid i forveien hadde en viss Lysitheos reist sak mot Theomnestos, fordi denne hadde talt i folkeforsamlingen etter å ha "kastet sin utrustning" i kamp (§1: *ta hopla apobelekota*). Dette kunne bety at Theomnestos hadde desertert, eller bare at han ikke hadde klart å holde på utstyret, for eksempel under tilbaketrekning; uansett kunne det tolkes som feighet og straffes med *atimia*, tap av borgerlige rettigheter, inkludert retten til å tale i folkeforsamlingen. I denne rettssaken var vår taler, samt en viss Dionysios, Lysitheos' vitner, og det var i denne saken at Theomnestos utpekte vår taler som fadermorder. Theomnestos ble frikjent og reiste i sin tur sak om falsk forklaring mot det andre vitnet, Dionysios. I denne rettssaken ble Dionysios kjent skyldig.

Den juridiske bakgrunnen for vår tale er følgende: I Athen var det lovforbud mot flere typer injurierer, inkludert drapsbeskyldninger og påstander om at noen hadde slått sine foreldre eller kastet sin utrustning. Saker under disse lovene ble først lagt fram for en egen komité ("de førti"), deretter for et forliksråd, før de eventuelt kom for en vanlig athensk domstol, dvs. for en jury av athenske borgere.

Denne norske oversettelsen med innledning og noter er ved Tor Ivar Østmoe og bygger på Lambs utgave: *Lysias. With an English Translation by W.R.M. Lamb, M.A.* London og Cambridge, Massachusetts, 1967 (opprett av 1. utg. 1930).

Lysias *Mot Theomnestos*

[1] Jeg tror ikke at jeg vil lide brist på vitner, ærede rett – jeg ser nemlig at mange av dere som sitter i juryen også var tilstede da Lysitheos førte sak mot Theomnestos for å ha talt for folket uten rett, fordi han hadde kastet sin utrustning. Og det var i den saken han hevdet at jeg hadde drept min egen far. [2] Hvis han beskyldte meg for å drept sin egen far, ville jeg ha tilgitt ham for det – jeg anså ham nemlig som et verdiløst menneske og uten betydning; heller ikke om jeg hadde fått høre andre ting som er forbudt å si ville jeg gått til sak, for det å forfølge injurier i retten forbinder jeg med slike som er ufrie og altfor stridige; [3] men nå synes jeg det ville være en skam for meg ikke å ta igjen overfor ham som sier slikt om min far, som har gjort mye godt både for dere og for byen, og jeg vil vite av dere om han kommer til å få sin straff eller om det for ham som den eneste athener skal være fritt å se bort fra lovene og gjøre og si hva han vil.

[4] Jeg er, ærede rett, to og tredve år gammel, og det er nå nitten år siden dere vendte tilbake. Med andre ord var jeg tretten år da de tredve¹ tok livet av min far. På den tideren visste jeg ikke hva et oligarki er, og heller ikke ville jeg kunnet forsvare ham mot uretten.² [5] Og uansett kunne jeg ikke hatt noe motiv i penger for å ville ham til livs; den eldre broren min, Pantaleon, overtok alt, han ble vår formynder og berøvet oss farsarven; slik at det er mange grunner, ærede rett, til at jeg heller bør ønske ham i live. Jeg må altså gå tilbake til disse tingene, og siden dere nær sagt alle vet at jeg sier sannheten skal det ikke ta lang tid, men jeg vil likevel føre vitner.

¹ de trede: et kortvarig oligarki som styrte Athen i 404-403, i tiden etter Athens nederlag i den peloponnesiske krig (431-404) mot Sparta. Også omtalt som "de trede tyranner." "Dere vendte tilbake" i setningen foran viser til gjenetableringen av demokratiet i Athen etter de tredves styre.

² Altså: Taleren var for ung til enten å være innblandet i mordet eller forsøke å beskytte sin far.

VITNER³

[6] Kanskje, ærede rett, vil han på disse punktene velge å ikke forsvare seg, men istedet si det samme til dere som han våget å si i forliksrådet, at det ikke er forbudt å beskyldte noen for å ha drept sin far, for loven forbyr ikke det, det den ikke tillater er å kalle noen for ”morder”. [7] Men jeg tror, ærede rett, at dere ikke fester dere ved ordene men ved deres innhold, og at dere alle vet at de som har drept noen er mordere, og at de som er mordere også har drept noen. For lovgiveren ville det føre for langt å skrive alle ordene som betyr det samme, men ved å nevne ett gjorde han meningen klar for dem alle.

[8] For du vil vel ikke mene, Theomnestos, at en som har kalt deg faderplager eller moderplager skal straffes, men en som sier at du har slått henne som har født deg eller ham som har unnfanget deg, skal gå fri for straff, med den begrunnelse at han ikke har sagt noe som ikke er lov. [9] Jeg vil gjerne vite dette av deg – for vi er inne på noe som du har stor erfaring og dyktighet med, både når det gjelder å omtale det og å utføre det: Hvis noen sa at du hadde slengt ditt skjold – det heter i loven: ”Hvis man anklager noen for å ha kastet sitt skjold, kan han straffes” – ville du ikke gå til sak, ville du la det bli med det, og ikke bry deg om at han sa at du hadde slengt skjoldet, fordi ”å slenge” og ”å kaste” ikke er det samme?

[10] Hvis du var en av de elleve⁴, og noen førte fram en person som de beskyldte for å ha dratt av seg ytterplagget eller trøya, ville du altså ikke tatt imot noen anmeldelse, men på samme måte latt ham gå, fordi han ikke brukte ordet ”klestyv”! Og heller ikke om noen ble stanset for barnerov: Du ville ikke ha kalt ham kidnapper, siden du strider om ord og ikke tenker på sak – mens det er for sakenes skyld at vi bruker ord.

[11] Tenk også på dette, ærede rett: Jeg tror dette er én som på grunn av latskap og bløtaktighet ikke engang har vært på Areopagos.⁵ For dere vet alle at når man på det stedet holder saker om mord, så bruker ikke partene dette ordet når de under ed gir sine forklaringer, men det som ble brukt til å baktale meg: Anklageren forklarer at tiltalte har *drept*, tiltalte at han ikke har *drept*. [12] Men ville det ikke være meningsløst om vi lot en som var skyldig, og som innrømmet at han var en ”morder”, gå, fordi anklageren hadde forklart at tiltalte hadde ”drept”? Og er ikke det det samme som det som han her påstår? Du gikk selv til sak mot Lysitheos for injurier, fordi han hadde sagt at du hadde slengt skjoldet. Men det står ikke noe i loven om å ha *slengt* skjoldet, men hvis man hevder at noen har *kastet* skjoldet, da sier loven at han skal ha en bot på femti drakmer.

[13] Men er det ikke påfallende at når du skal hevne deg på dem som har baktalt deg, så tar du lovene i samme mening som jeg gjør nå, men når du selv har baktalt noen på ulovlig vis mener at du skal unngå straff? Eller er du så utpekulert at du kan bruke lovene som du vil, eller så mektig at du ikke engang tror at de du krenker vil kunne ta hevnen? [14] Og likevel skammer du deg ikke over å være så dum at du krever fordeler ikke for det gode du har gjort for byen, men for urett som du har sluppet unna med? Les opp loven for oss.

LOV.

[15] Jeg tror, ærede rett, at dere alle vet at jeg snakker sant, men at denne mannen er for treg i oppfattelsen til å evne å forstå det. Derfor vil jeg gi ham en innføring i disse tingene med flere lover, i håp om at han i det minste nå, der oppe på plattingen,⁶ kan klare å ta det til seg og ikke skaffe oss bryderi for fremtiden. Les opp for oss Solons gamle lover.

LOV.

³ Lovtekster og vitneforklaringer ble lest opp under rettssaken; disse tekstene er ikke tatt med i de avskriftene av talene som vi idag besitter. Grunnen er trolig at taler i antikken ble skrevet av som eksempler på retorikk, ikke som saksdokumenter eller kilder til rettshistorie.

⁴ En slags politimenn.

⁵ Areopagos, en knaus vest for Akropolis der et råd av eldre borgere holdt sine møter. Blant rådets oppgaver var å dømme i rettssaker med religiøse implikasjoner, for eksempel drapssaker (som innebar rituell forurensning). Her framstilles det som en aktiv borgers plikt å sette seg inn i rådets myndighetsutøvelse: Det har tiltalte ikke gidde, derav hans uvitenhet også om andre forhold i byen.

⁶ Anklager og tiltalt satt på forhøyninger.

[16] ”Han skal ha foten i gapestokk i fem dager, hvis retten føyer til slik straff.”

Denne ”gapestokken”, Theomnestos, er det som nå heter ”å bli satt fast i blokken”.⁷ Tenk deg nå en som blir satt fast, og som når han kommer ut framfører en klage ved de elleves regnskap,⁸ fordi de ikke festet ham i gapestokken, men i blokken; ville de ikke ta ham for en idiot? Les den neste loven.

LOV.

[17] ”Han skal stille sikkerhet og sverge ved Apollon. Hvis han frykter dom, skal han flykte.” Her er å sverge ved” å ”ta til vitne”, og ”flykte” det vi nå kaller ”rømme”.

”Den som blokerer døren, når tyven er inne”. Her kalles ”blokere” ”å stenge” – og ingen mukking her, takk!

[18] ”Penger plasseres på de betingelser som utlåneren bestemmer”. Å ”plassere” er, kjære venn, ikke å legge i en vektskål, men å beregne så høy rente som utlåneren selv vil. Og les nå opp siste avsnitt i denne loven.

[19] ”Kvinner som åpenbart frekventerer”, og ”dobbel straff for skade på tyende”.

Følg nå oppmerksomt med. ”Åpenbart” er ”tydelig”, ”å frekventere” er ”å besøke”, ”et tyende” er ”en tjener”. [20] Det finnes, ærede rett, mange eksempler. Men hvis han ikke er helt tungnem, tror jeg nok at han nå har forstått at mens innholdet er det samme nå som det var før, bruker vi i noen tilfeller ikke de samme ord som tidligere. Og det vil han selv gjøre klart, for han kommer til å gå ned fra plattformen og trekke seg tilbake i stillhet. [21] Og hvis ikke, ber jeg dere, ærede rett, om å stemme rettfærdig, og om å huske at det er adskillig mer belastende å få høre at man har drept sin far enn at man har kastet sitt skjold. For min del ville jeg heller ha kastet alle mine skjold enn bare å tenke noe slikt om min far.

[22] Selv om denne mannen var skyldig i det han var tiltalt for, og enda straffene var lavere, vant han ikke bare deres medfølelse, han fratok også et vitne hans rett som borger.⁹ Men når jeg har sett ham gjøre dette som også dere vet om, jeg som har mitt eget skjold i behold; når jeg blir anklaget for noe ugudelig og hensynsløst, og det vil være en stor ulykke for meg hvis han blir frikjent, men han ikke risikere noe som er verd å nevne, hvis han blir dømt for injurier – skal jeg ikke kreve at han blir straffet?

[23] Hva kan dere anklage meg for? At ryktene var sanne? Det ville dere ikke engang hevde selv. Eller at tiltalte er min overmann, og av bedre slekt? Det ville han ikke engang tro på selv. Eller at jeg har kastet mitt eget skjold, og går til sak for injurier mot en som har sitt i behold? Men det er jo ikke det ryktet som går i byen. [24] Husk at dere har skjenket ham en stor og verdifull gave.¹⁰ Og når det gjelder den: Hvem vil ikke føle med Dionysios som etter å ha vist fryktløst mannsmot i kamp kom ut for en slik ulykke, [25] og som på vei ut av retten sa at aldri hadde vi lagt ut på et så ulykkesbringende felttog, der det var mange av oss som mistet livet, og der de som beholdt sitt utstyr ble dømt av slike som hadde kastet det for falsk forklaring, og at det hadde vært bedre for ham å bli liggende enn å vende hjem under slike omstendigheter? [26] Så føl ikke med Theomnestos for å ha blitt omtalt som han fortjener, mens dere tilgir ham for krenkelser og ulovlige utsagn.

For kan jeg etter dette rammes av en større ulykke, når jeg har måttet tåle så skammelige beskyldninger, og om en slik far? [27] En som flere ganger var general, og som opplevde mange andre farer sammen med dere. Og han falt aldri i fienders hender, og han ble aldri noensinne borgerne skyldig noen forklaring,¹¹ og da han var syv og seksti år gammel mistet han livet under oligarkiet for sin lojalitet med dere, folket. [28] Ja, har jeg anledning til å bli sint på en som sier slikt, og til å

⁷ blokken: antakelig rundt hals og føtter.

⁸ regnskap: I Athen måtte alle avtroppende embedsmenn gjøre rede for sin embedsførsel ved en offentlig høring, *euthunai*.

⁹ Dionysios, som ble dømt for falsk forklaring. Dette ga strengere straff enn å ha talt i folkeforsamlingen uten å ha rett til det, som Theomnestos hadde vært anklaget for. Se innledning.

¹⁰ dvs. at han har oppnådd å få Dionysios, det andre vitnet i den foregående rettssaken, dømt og frakjent sin borgerrett.

¹¹ Ved *euthunai*; se note 8.

forsvare faren min mot denne mannen her, som selv har dårlig rykte?¹² For kunne han oppleve noe mer belastende enn å bli tatt av dage av fiender, men beskyldes for å ha blitt det av sine barn?¹³ Minnesmerker om hans kraft, ærede rett, henger stadig på deres tempelvegger,¹⁴ men når det gjelder han her og hans far, viser de veikhet og henger hos våre fiender: i den grad er det deres natur å være feige. [29] Og, ærede rett, jo høyere og flottere de er å se på, jo mer fortjener de vårt sinne. For det er tydelig at de er sterke i kroppen, men sveklinger til sinns.

[30] Jeg hører, ærede rett, at han tyr til dette som argument, at han da han uttalte seg var sint, fordi jeg som vitne hadde avlagt samme forklaring som Dionysios. Dere skal tenke, ærede rett, at lovgiveren ikke unnskylder noen med sinne, men straffer den som uttaler seg hvis han ikke kan bevise at det han har sagt er sant. Jeg har allerede forklart meg to ganger om denne mannen. For jeg var ennå ikke klar over at dere straffer vitner, men tilgir svikere.

[31] Jeg vet ikke hva mer jeg behøver å si om dette. Jeg ber dere om å kjenne Theomnestos skyldig, og tenke at ingen rettssak kan være alvorligere for meg enn denne. For nå anklager jeg en annen for bakvaskelse, mens jeg i samme avstemning er tiltalt for drapet på min far, jeg som var den eneste som så snart jeg var erklært gammel nok gikk til sak mot de trede på Areopagos.¹⁵ [32] Ha det i minnet og slutt opp om min far og meg og om lovene som er vedtatt og løftene dere har gitt.¹⁶

¹² Oversettelsen er usikker. Lamb oversetter ”mot det som denne mannen sier” (*as included in this calumny*).

¹³ Oversettelsen følger her ikke Lambs tekst som legger til Brularts konjunktur *aneresthai*, ”bli drept”.

¹⁴ Guders templer var åsteder for ulike former for takksigelse og markering i forbindelse med viktige hendelser i menneskers liv. Gjenstander som minnet om hendelsene ble også plassert i selve templene.

¹⁵ Da han var blitt atten år og i besittelse av borgerlige rettigheter, som å stemme i folkeforsamlingen og reise saker (for andre funksjoner, som å sitte i en jury, var aldersgrensen trede år).

¹⁶ dvs. som medlemmer av juryen.